

ŽMOGAUS TEISĖS

Palaikydama išorės santykius Europos Sąjunga yra įsipareigojusi remti demokratiją ir žmogaus teises pagal pagrindinius laisvės, demokratijos, taip pat pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms principus bei teisinės valstybės principą. ES siekia įtraukti žmogaus teisių klausimus į visų sričių politiką ir programas ir, vykdydama konkrečius veiksmus, taiko įvairias žmogaus teisių politikos priemones, taip pat finansuoja konkrečius projektus ir tuo tikslu naudojami ES finansinėmis priemonėmis.

TEISINIS PAGRINDAS

- Europos Sąjungos sutarties (ES sutarties) 2 straipsnis dėl ES vertybių. „Sąjunga yra grindžiama šiomis vertybėmis: pagarba žmogaus orumui, laisve, demokratija, lygybe, teisine valstybe ir pagarba žmogaus teisėms, įskaitant mažumoms priklausančių asmenų teises.“
- ES sutarties 3 straipsnis dėl ES tikslų. „Palaikydama santykius su platesniu pasauliu“, ES prisideda prie „skurdo panaikinimo ir žmogaus, ypač vaiko, teisių apsaugos, taip pat prie griežto tarptautinės teisės, įskaitant Jungtinių Tautų Chartijos principus, laikymosi ir jos plėtojimo“.
- ES sutarties 6 straipsnis dėl Pagrindinių teisių chartijos ir Europos žmogaus teisių konvencijos. Nors Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje (6 straipsnio 1 dalis) aiškiai pasakyta, kad ji taikoma tik įgyvendinant Sąjungos teisę, ES institucijos ir įstaigos bei jos valstybės narės turi laikytis Chartijos nuostatų palaikydamos ES išorės santykius. Prie ES prisijungiančios valstybės taip pat turi laikytis Chartijos. 6 straipsnio 2 dalyje ES įpareigojama prisijungti prie Europos žmogaus teisių konvencijos (daugiau informacijos pateikiama [4.1.2](#) faktų suvestinėje dėl ES pagrindinių teisių chartijos).
- ES sutarties 21 straipsnis dėl principų, kuriais grindžiami Sąjungos išorės veiksmai. Tai demokratijos, teisinės valstybės, žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių visuotinumą ir nedalomumą, pagarbos žmogaus orumui, lygybės ir solidarumo principai, taip pat 1945 m. Jungtinių Tautų Chartijos ir tarptautinės teisės principų laikymasis. 21 straipsnyje ES pritaria žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių visuotinumą ir nedalomumą principui ir įsipareigoja ekonomines ir socialines teises laikyti tokiais pat svarbiomis kaip pilietinės ir politinės teisės.
- Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 205 straipsnis dėl bendrųjų nuostatų Sąjungos išorės veiksmų srityje. Šiame straipsnyje nustatyta, kad, vykdydama tarptautinius veiksmus, ES vadovaujasi ES sutarties 21 straipsnyje nustatytais principais.

ES ŽMOGAUS TEISIŲ POLITIKA

2012 m. Europos Vadovų Taryba priėmė ES strateginę programą žmogaus teisių ir demokratijos srityje ir veiksmų planą šiai programai įgyvendinti. Programoje apibrėžiami principai, tikslai

ir prioritetai, siekiant gerinti ES politikos veiksmingumą ir nuoseklumą per ateinančius dešimt metų. Pagal šiuos principus numatyta žmogaus teisių aspektą įtraukti į visų sričių ES politiką (kaip jungiamąją giją), įskaitant atvejus, kai vidaus ir išorės politika iš dalies sutampa, ir vadovautis geriau pritaikytu požiūriu. Veiksmų plane nustatyti konkretūs veiksmai laikotarpiui iki 2014 m. gruodžio 31 d. 2015 m. liepos mėn., remiantis ankstesniojo plano vertinimu ir Komisijos pirmininko pavaduotojos ir Sąjungos vyriausiosios įgaliotinės užsienio reikalams ir saugumo politikai nustatytomis politinėmis gairėmis, buvo priimtas naujas 2015–2019 m. laikotarpio veiksmų planas.

ES Tarybos patvirtintos ES žmogaus teisių gairės nėra teisiškai privalomos, bet jose ES atstovybėms visame pasaulyje pateikiami praktiniai nurodymai šiais klausimais:

- veiksmai siekiant mirties bausmės panaikinimo,
- dialogas žmogaus teisių klausimais,
- vaiko teisės,
- veiksmai kovojant su kankinimu ir kitokiu žiauriu elgesiu,
- vaikų apsauga ginkluotų konfliktų metu,
- žmogaus teisių gynėjų apsauga,
- tarptautinės humanitarinės teisės paisymas,
- kova su smurtu prieš moteris ir mergaites,
- religijos ir tikėjimo laisvės propagavimas,
- lesbiečių, gėjų, biseksualių, translyčių ir interseksualių (LGBTI) asmenų apsauga,
- saviraiškos laisvės internete ir realiame gyvenime skatinimas.

ES reguliariai įtraukia žmogaus teisių klausimus į politinį dialogą su trečiosiomis šalimis arba regioninėmis organizacijomis. Ji taip pat vykdo dialogus ir konsultacijas žmogaus teisių klausimais su daugiau kaip 40 šalių. Be to, beveik visos 79 Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno (AKR) valstybės dalyvauja teminiame dialoge su ES, pagrįstame Kotonu susitarimo 8 straipsniu, kuriame pažymima, kad politinis dialogas turi apimti reguliarių pokyčių, susijusių su žmogaus teisių paisymu, vertinimą.

Diplomatiniai demaršai (jie yra konfidencialūs) ir deklaracijos (jos yra viešos) yra susiję su žmogaus teisių politika ir konkrečiais žmogaus teisių pažeidimais trečiosiose šalyse, be to, tai svarbios diplomatinio spaudimo priemonės, taikomos tarptautinių santykių lygmeniu.

Į ES ir trečiųjų šalių arba regioninių organizacijų dvišalius prekybos susitarimus ir įvairius asociacijos ir bendradarbiavimo susitarimus įtraukiama nuostata dėl žmogaus teisių, kurioje nurodoma, kad pagarba žmogaus teisėms yra esminis elementas. Atvejais, kai šios nuostatos nesilaikoma, gali būti taikomos įvairios priemonės, pvz., bendradarbiavimo apribojimas arba sustabdymas. Plėtos šalims numatytas griežtomis sąlygomis pagrįstas mechanizmas. Į atnaujintą Europos kaimynystės politiką integruotas požiūris „parama pagal pažangą“ (didesnė integracija ir daugiau lėšų mainais į daugiau reformų). Paskatos reformoms įgyvendinti taip pat numatytos pagal prekybos lengvatų sistemas (BLS+), kurias ES taiko besivystančioms šalims.

ES konkrečioms šalims skirtos žmogaus teisių ir demokratijos srities strategijos grindžiamos principu „iš apačios į viršų“, siekiant integruoti ES žmogaus teisių gaires ir prioritetus į bendrą nuoseklų politikos dokumentą, pritaikytą konkrečiai šaliai, nustatant konkrečius trejų metų laikotarpio tikslus. Be to, rengiant ES rinkimų stebėjimo misijas taip pat siekiama

gerinti žmogaus teisių padėtį, t. y. atgrasyti nuo bauginimų ir smurto rinkimų metu ir stiprinti demokratines institucijas.

Europos Sąjunga žmogaus teises propaguoja ir dalyvaudama daugiašaliuose forumuose, pvz., JT Generalinės Asamblėjos Trečiajame komitete, JT žmogaus teisių taryboje, Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijoje (ESBO) ir Europos Taryboje. Sąjunga taip pat aktyviai skatina tarptautinį teisingumą, pvz., palaikydama Tarptautinio baudžiamojo teismo veiklą.

Taikant Europos demokratijos ir žmogaus teisių rėmimo priemonę (EDŽTRP), kuriai 2014–2020 m. skirtas biudžetas siekė 1,3 mlrd. EUR, (daugiausia) remiami pilietinės visuomenės veikėjai, propaguojantys žmogaus teises ir demokratiją. Svarbi šios priemonės ypatybė – ją teikiant nebūtina gauti atitinkamos vyriausybės pritarimą. Kitos finansavimo priemonės, kuriomis naudojantis sprendžiami žmogaus teisių klausimai, yra vystomojo bendradarbiavimo priemonė, priemonė, kuria prisidedama prie stabilumo ir taikos (IcSP), Europos kaimynystės priemonė ir Europos plėtros fondas (EPF). Be to, ES išipareigojo palaipsniui įtraukti teisėmis grindžiamą požiūrį į visas savo vystymosi programas, remdamasi 2014 m. Komisijos parengtu priemonių rinkiniu. Europos demokratijos fondas yra privačios teisės pagrindu veikiantis fondas, kurį remia ES ir jos valstybės narės. 2014–2020 m. biudžete Sąjungos bendrai užsienio ir saugumo politikai (BUSP) numatyti 2,3 mlrd. EUR skiriami tam tikrai veiklai, susijusiai su žmogaus teisėmis, ir visų pirma, krizių valdymu.

Vyriausiojo įgaliojimo ir pirmininko pavaduotojo rengiamoje ir Tarybos tvirtinamoje metinėje žmogaus teisių ataskaitoje apžvelgiama žmogaus teisių padėtis pasaulyje, taip pat veiksmai, kuriuos tais metais vykdė ES.

VEIKĖJAI

Europos Vadovų Taryba apibrėžia ES strateginius interesus ir bendrąsias BUSP gaires.

ES užsienio reikalų ministrai per kas mėnesį vykstančius Užsienio reikalų tarybos susitikimus paprastai sprendžia žmogaus teisių klausimus, kylančius įgyvendinant BUSP arba ES prekybos ar vystymosi politiką. Tarybos žmogaus teisių darbo grupę (COHOM), kuri atlieka parengiamąjį darbą, susijusį su aukšto lygio diskusijomis ir sprendimais žmogaus teisių klausimais, sudaro žmogaus teisių srities ekspertai iš valstybių narių ir Europos išorės veikslių tarnybos (EIVT) bei Europos Komisijos atstovai.

Užsienio reikalų taryba padeda rengti Sąjungos bendrą užsienio ir saugumo politiką ir užtikrina sprendimų įgyvendinimą, jai pirmininkauja Sąjungos vyriausiasis įgaliojimo užsienio reikalams ir saugumo politikai ir Komisijos pirmininko pavaduotojas. Šiuo metu šias pareigas eina Federica Mogherini. Vyriausiasis įgaliojimo ir pirmininko pavaduotojas taip pat atstovauja ES sprendžiant BUSP klausimus ir prižiūri EIVT ir ES delegacijų trečiojoje šalyje veiklą. EIVT veikia Žmogaus teisių, pasaulinių ir daugiašalių klausimų direktoratas, o kiekvienoje ES delegacijoje veikia ryšių punktas, į kurį galima kreiptis žmogaus teisių klausimais.

Komisija derasi dėl tarptautinių susitarimų, prižiūri plėtros procesą ir kaimynystės politiką, valdo vystymosi programas ir finansines priemones (glaudžiai bendradarbiaudama su EIVT).

ES specialiojo įgaliojimo žmogaus teisių klausimais užduotis – stiprinti ES žmogaus teisių politikos veiksmingumą ir matomumą. Specialusis įgaliojimo turi plačius ir lanksčius įgaliojimus ir glaudžiai bendradarbiauja su EIVT. 2012 m. liepą į šias pareigas buvo paskirtas ir šiuo metu jas eina Stavros Lambrinidis. Jis yra pirmasis konkrečiai sričiai atstovaujantis ES specialusis įgaliojimo.

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

Parlamentas prisideda prie ES politikos ir stebi kitų ES institucijų darbą.

SESV 207 ir 218 straipsniuose nustatyta, jog, norint, kad tarptautiniai susitarimai įsigaliotų, daugumai jų turi pritarti Parlamentas. Pavyzdžiui, 2011 m. Parlamentas iš esmės dėl vaikų darbo naudojimo blokavo ES ir Uzbekistano partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo (PBS) protokolą dėl tekstilės. Jis pritarė šiam protokolui tik 2016 m., po to, kai pasiekta didelė pažanga vaikų darbo ir priverčiamojo darbo klausimais.

ES sutarties 36 straipsnyje vyriausiasis įgaliotinis ir pirmininko pavaduotojas įpareigojamas konsultuotis su Parlamentu dėl svarbiausių BUSP aspektų ir pagrindinių pasirinkčių, taip pat informuoti jį apie pokyčius šiose politikos srityse. Parlamentas gali teikti Tarybai arba vyriausiajam įgaliotiniui klausimus arba rekomendacijas.

Parlamento rezoliucijos padeda didinti informuotumą apie žmogaus teisių pažeidimus. Rezoliucijos gali būti teisėkūros proceso dalis, Parlamento komitetų pranešimų savo iniciatyva arba neatidėliotinių diskusijų, paprastai ketvirtadieniais ryte vykstančių per kiekvieną Strasbūro plenarinę sesiją, rezultatas, jomis siekiama atkreipti dėmesį į akivaizdžius visame pasaulyje vykdomus žmogaus teisių pažeidimus (Europos Parlamento darbo tvarkos taisyklių 135 straipsnis).

Parlamento Užsienio reikalų komiteto Žmogaus teisių pakomitetis yra atsakingas už klausimus, susijusius su demokratija, teisine valstybe, žmogaus teisėmis, įskaitant mažumų teises, trečiosiose šalyse, ir su tarptautinės teisės principais, taip pat už visų Sąjungos išorės politikos priemonių suderinamumą su jos žmogaus teisių politika. Žmogaus teisių pakomitetis, siekdamas padėti rengti rezoliucijas ir kitas Parlamento iniciatyvas, organizuoja klausymus įvairiais žmogaus teisių klausimais, kuriuose dalyvauja suinteresuotieji subjektai. Be to, pakomitetis rūpinasi kasdieniu žmogaus teisių bylų tvarkymu, o jo delegacijos reguliariai vyksta į atitinkamas šalis. Kiti komitetai, nagrinėjantys žmogaus teisių klausimus ES išorės santykių kontekste, yra Užsienio reikalų (AFET) komitetas, Tarptautinės prekybos (INTA) komitetas, Vystymosi (DEVE) komitetas ir Moterų teisių ir lyčių lygybės (FEMM) komitetas.

Žmogaus teisės yra esminis susitikimų su ES nepriklausančių valstybių parlamentų ir regioninių parlamentinių asamblėjų atstovais klausimas. Kad būtų užtikrintas Parlamento veiklos nuoseklumas ir patikimumas, 2011 m. buvo patvirtintos ir 2016 m. atnaujintos EP tarpparlamentinėms delegacijoms skirtos žmogaus teisių ir demokratijos skatinimo joms lankantis ES nepriklausančiose šalyse gairės.

Naudodamasis savo galiomis biudžeto srityje (ES sutarties 14 straipsnis ir SESV 310 straipsnio 1 dalis), Parlamentas gali daryti poveikį skiriant lėšas EDŽTRP ir kitoms finansinėms priemonėms, kuriomis naudojamosi propaguojant žmogaus teises. Be to, Parlamentas yra išorės finansavimo priemonių teisės aktų leidėjas. Dauguma šiuo metu taikomų priemonių nustos galioti 2020 m. gruodžio 31 d. Vedant teisėkūros derybas dėl naujos kartos priemonių Parlamentas gali daryti poveikį nustatant šių priemonių tikslus ir prioritetus ir taip siekti užtikrinti, kad ES pagalba, skirta žmogaus teisėms skatinti ir ginti trečiosiose šalyse, būtų naudojama veiksmingai ir užtikrinant papildomumą.

Europos Parlamentas kasmet teikia Sacharovo premiją už minties laisvę, kurią gali gauti kovotojai už žmogaus teises iš bet kurios pasaulio šalies. Anksčiau ši premija yra skirta Nelsonui Mandelai, Aung San Suu Kyi, Malalai Yousafzai ir Raifui Badawi. 2016 m. premijos laureatės, vadinamosios „Islamo valstybės“ (IS) grupuotės seksualinę vergovę išgyvenusios Nadia Murad ir Lamiya Haji Bashar, tapo IS seksualinio smurto kampanijos siaubą patyrusių moterų

balsu. Jos viešai gina Irako jazidų bendruomenės – religinės mažumos, kurios nariai tapo IS smogikų vykdyto genocido aukomis, interesus. 2017 m. Sacharovo premiją Parlamentas skyrė Venesuelos demokratinei opozicijai, įskaitant šalies nacionalinę asamblėją (jai atstovauja Julio Borges) ir visiems organizacijos „Foro Penal Venezolano“ nurodytiems politiniams kaliniams (jiems atstovauja Leopoldo López, Antonio Ledezma, Daniel Ceballos, Yon Goicoechea, Lorent Saleh, Alfredo Ramos ir Andrea González). Parlamentas yra sukūręs ir Sacharovo premijos tinklą šios premijos laureatams remti, jų tarpusavio ryšiams plėtoti ir skatinti juos imtis bendrų veiksmų.

2013 m. Sacharovo premijos tinklas inicijavo Sacharovo stipendijų programą, skirtą žmogaus teisių gynėjams iš trečiųjų šalių; šios programos tikslas – plėsti šios programos dalyvių žinias apie Europos Parlamento įsipareigojimus žmogaus teisių srityje, padėti jiems plėtoti savo potencialą ir tobulinti savo darbą, kartu didinant informuotumą apie Sacharovo premiją ir vertybes, kurias ji propaguoja.

ES rinkimų stebėjimo misijos vyriausiuoju stebėtoju paprastai skiriamas EP narys. EP rinkimų stebėjimo delegacijos įtraukiamos į ES arba tarptautines stebėjimo misijas ir naudojami jų priemonėmis bei infrastruktūra (daugiau informacijos pateikiama [5.4.2](#) faktų suvestinėje demokratijos skatinimo ir rinkimų stebėjimo klausimais).

Europos Parlamento pirmininkas aktyviai remia žmogaus teises savo pareiškimuose, laiškuose, taip pat aptardamas žmogaus teisių klausimus per susitikimus su svarbiais veikėjais.

Parlamento savo iniciatyva rengiamas metinis pranešimas apima svarstymus ES žmogaus teisių politikos ir ES metinės ataskaitos klausimais; jame apžvelgiama paties Parlamento veikla ir nustatomi ateities prioritetai.

Marika Lerch
09/2018